

МЕХАНІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра «Вагони»

А.О. Ніколаєнко, В.М. Петухов

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Конспект лекцій

Харків – 2013

Ніколаєнко А.О., Петухов В.М. Інтелектуальна власність:
Конспект лекцій. – Харків: УкрДАЗТ, 2013. – 44 с.

Питання охорони і використання власності в сучасних умовах переходу до ринкових відносин відіграють в Україні важливу роль. Інтелектуальна власність, що охороняється зараз у більшості країн світу, є одним з наймогутніших стимулів прогресу у всіх галузях розвитку суспільства. Майбутні працівники залізничного транспорту, які проводять проектну виробничу, експлуатаційну та ремонтну діяльність, повинні мати чітке уявлення, що таке інтелектуальна власність, у чому полягає її сутність, як вона охороняється в Україні і світі, до яких матеріальних втрат може призвести порушення прав інтелектуальної власності.

Для розкриття цих питань служить курс лекцій інтелектуальної власності, організації, зміст і порядок вивчення якого визначаються навчальною програмою.

Повнота засвоєння навчального матеріалу залежить від активності кожного студента на лекціях, практичних заняттях та раціональної організації самостійної роботи над вивченням рекомендованої літератури.

Рекомендується для студентів механічного факультету денної та заочної форми навчання.

Іл. 2, табл. 1, бібліогр.: 10 назв.

Конспект лекцій розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри «Вагони» 21 листопада 2011 р., протокол № 7.

Рецензент

проф. І.Д. Борзилов

А.О. Ніколаєнко, В.М. Петухов

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Відповідальний за випуск Ніколаєнко А.О.

Редактор Решетилова В.В.

Підписано до друку 01.12.11 р.

Формат паперу 60x84 1/16. Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 1,75. Тираж 100. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Українська державна академія залізничного транспорту,
61050, Харків-50, майдан Фейєрбаха, 7.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2874 від 12.06.2007 р.

**УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ
МЕХАНІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Кафедра „Вагони”

А.О. Ніколаєнко, В.М. Петухов

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Конспект лекцій

Харків 2013

Ніколаєнко А.О., Петухов В.М. Інтелектуальна власність: Конспект лекцій. – Харків: УкрДАЗТ, 2013. – 44 с.

Питання охорони і використання власності в сучасних умовах переходу до ринкових відносин відіграють в Україні важливу роль. Інтелектуальна власність, що охороняється зараз у більшості країн світу, є одним з наймогутніших стимулів прогресу у всіх галузях розвитку суспільства. Майбутні працівники залізничного транспорту, які проводять проектну виробничу, експлуатаційну та ремонтну діяльність, повинні мати чітке уявлення, що таке інтелектуальна власність, у чому полягає її сутність, як вона охороняється в Україні і світі, до яких матеріальних втрат може призвести порушення прав інтелектуальної власності.

Для розкриття цих питань служит курс лекцій інтелектуальної власності, організації, зміст і порядок вивчення якого визначаються навчальною програмою.

Повнота засвоєння навчального матеріалу залежить від активності кожного студента на лекціях, практичних заняттях та раціональної організації самостійної роботи над вивченням рекомендованої літератури.

Рекомендується для студентів механічного факультету денної та заочної форми навчання.

Лл. 2 , табл. 1 , бібліогр.: 10 назв.

Конспект лекцій розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри «Вагони» 21.11. 2011 р., протокол № 7.

Рецензент

проф. І.Д. Борзилов

ЗМІСТ

	Вступ	4
1	Право інтелектуальної власності	5
1.1	Поняття інтелектуальної власності	5
1.2	Становлення системи правової охорони промислової власності	8
1.3	Місце і роль інтелектуальної власності в економічному і соціальному розвитку держави	9
2	Законодавча база у сфері інтелектуальної власності. Аспекти її застосування на вагонобудівних підприємствах .	10
2.1	Система законодавства України з інтелектуальної власності	10
2.2	Міжнародна система інтелектуальної власності	14
3	Набуття прав на об'єкти права інтелектуальної власності робітниками вагоноремонтних та вагонобудівних підприємств	15
4	Право промислової власності. Його набуття при розробленні нових типів вагонів та їх вузлів	20
4.1	Винахід (корисна модель)	20
4.2	Промисловий зразок	22
4.3	Право власності на винахід (корисну модель), промисловий зразок	24
5	Раціоналізаторська пропозиція та охорона комерційної таємниці	26
5.1	Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію	26
5.2	Набуття прав на комерційну таємницю	28
6	Забезпечення дотримання авторських прав на комп'ютерні програми в структурних підрозділах вагоноремонтних та вагонобудівних підприємств	32
6.1	Комп'ютерне право	32
6.2	Заходи щодо запобігання порушень авторських прав на комп'ютерні програми на підприємстві	33
6.3	Неюридичні ризики використання неліцензійного ПЗ	35
	Комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності у вагоноремонтних та вагонобудівних підприємствах	37
	Список літератури	42

Додаток А	43
Додаток Б	44
ВСТУП	

Питання охорони і використання інтелектуальної власності в сучасних умовах переходу до ринкових відносин починають в Україні відігравати все важливішу роль. Інтелектуальна власність, що охороняється зараз у більшості країн світу, є одним з наймогутніших стимулів прогресу в усіх галузях розвитку суспільства. Майбутні працівники залізничного транспорту, які проводять проектну, виробничу, експлуатаційну та ремонтну діяльність повинні мати чітке уявлення, що таке інтелектуальна власність, у чому полягає її сутність, як вона охороняється в Україні і в світі, до яких матеріальних втрат може призвести порушення прав інтелектуальної власності.

Саме для розкриття цих питань і служить курс лекцій інтелектуальної власності, організація, зміст і порядок вивчення якого визначаються навчальною програмою.

Повнота засвоєння навчального матеріалу залежить від активності кожного студента на лекціях, практичних заняттях та раціональної організації самостійної роботи над вивченням рекомендованої літератури.

1 ПРАВО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

1.1 Поняття інтелектуальної власності

Культура, науково-технічний рівень виробництва, ефективність економіки, соціально-економічний прогрес у цілому, а також добробут суспільства значною мірою залежать від рівня та ефективності творчої діяльності в цьому суспільстві. Без перебільшення можна сказати, що творча діяльність людей є наймогутнішим чинником розвитку цивілізації.

Поняття «інтелектуальна власність» виникло в процесі тривалої практики юридичного закріплення за певними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності в сфері науки, виробництва, літератури і мистецтва. У наукових колах цей термін використовується з 50-х років ХХ століття.

Інтелектуальна власність – це права на результати розумової діяльності людини у науковій, художній, виробничій, інформаційно-технологічній, комп'ютерній та інших сферах, які є об'єктами цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Розуміння того, що ці права мають цінність і повинні охоронятися у залізничній галузі, не є новим.

1859 р. - в Росії виданий патент на повітряне гальмо для рухомого складу О. Мартіну.

1898 р. - отримані перші патенти на конічні роликові підшипники Timken.

1911 р. - випробувано перший турбоелектричний локомотив за патентом Ріда Ремси.

Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), прийнята в Стокгольмі 14 липня 1967 року, передбачає, що інтелектуальна власність має включати права, які стосуються:

- літературних, художніх і наукових творів;
- виконавської діяльності артистів, звукозаписів, радіо та

телепередач;

- винаходів у всіх галузях людської діяльності;
- наукових відкриттів;
- промислових зразків;
- товарних знаків, знаків обслуговування та комерційних найменувань і позначень;
- захисту від недобросовісної конкуренції; а також всіх інших прав, що виникають внаслідок інтелектуальної праці в галузях промисловості, науки, літератури та мистецтва;
- захисту типографій інтегральних мікросхем.

Інтелектуальна власність підрозділяється на «промислову власність» і «авторське право».

Промислова власність включає охорону результатів інтелектуальної діяльності за допомогою патентів, захист визначених комерційних інтересів за допомогою законодавства про охорону винаходів, промислових зразків, товарних знаків і інших об'єктів, а також захист від недобросовісної конкуренції.

Авторське право надає авторам літературних, музичних, художніх та інших творів науки і мистецтва певні права, що дає можливість їм дозволяти або забороняти протягом певного обмеженого часу ті або інші види використання їхніх творів.

Права на такі об'єкти, як виконавська діяльність артистів, фонограми і радіопередачі, називаються суміжними правами.

Право інтелектуальної власності – це система правових норм, що регулюють відносини в суспільстві у зв'язку зі створенням і використанням об'єктів інтелектуальної власності.

Особливістю права інтелектуальної власності є те, що воно складається з двох гілок: особистого немайнового права творця на створений ним конкретний результат інтелектуальної праці та майнового права на цей результат (об'єкт права).

Особисте немайнове право належить тільки творцю, тобто фізичній особі.

До нього відносяться:

- право авторства, тобто право вважатися автором даних понять і вимагати від інших осіб визнавати Ваші права авторства, відповідно до існуючого законодавства;

- право на авторське ім'я, тобто можна вказувати власне ім'я, псевдонім або виступати анонімно;
- право на недоторканість, тобто право протидіяти будь-якому перекрученню, зміні без дозволу автора або використання будь-яких коментаріїв, післямов тощо без дозволу автора;
- право на обнародування або право випуску твору у світ.

Особисте немайнове право невід'ємне від автора і діє без обмежень у часі.

Майнове право – це право, що виникає у творця на досягнутий результат інтелектуальної, творчої діяльності.

Це право на:

- використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, у тому числі забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

На відміну від особистого немайнового права, майнове право може належати як творцю (автору), так і іншій фізичній або юридичній особі. Крім того, воно має часові та територіальні обмеження. Так, наприклад, майнове право на винахід діє протягом 20 років, а на літературні та художні твори це право діє протягом життя автора і 70 років після його смерті. Патент на винахід діє тільки на території тієї країни, патентним відомством якої він виданий.

Об'єкти права інтелектуальної власності:

- 1) об'єкти промислової власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, фірмові найменування;
- 2) об'єкти авторського права і суміжних прав: літературні твори, художні твори, комп'ютерні програми, бази даних, виконання творів, фонограми та відеограми, передачі організацій мовлення;
- 3) інші об'єкти інтелектуальної власності: сорти рослин,

породи тварин, компонування інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції.

Суб'єкти права інтелектуальної власності:

- автори винаходів, корисних моделей, промислових зразків, раціоналізаторських пропозицій та ін. і правонаступники авторів;
- автори наукових, літературних або художніх творів та їх правонаступники;
- виконавці творів, виробники фонограм та організації мовлення;
- власники знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань та інших позначень;
- власники науково-технічної та іншої інформації, що має комерційну цінність.

1.2 Становлення системи правової охорони промислової власності

Процес удосконалення існуючих знарядь праці та створення технічних нововведень є невід'ємною частиною людської діяльності ще з часів появи людини розумної. Без винахідництва технічний прогрес був би неможливим. За останні 100 років технологічне лідерство стало визначальним фактором у створенні національних багатств і забезпечило зростання залізничної галузі. Наприклад, у 1763 р. був створений проект парової машини безперервної дії. В 1897 р. німецький інженер Р. Дизель створив двигун внутрішнього згоряння, названий згодом його ім'ям. Дизельний двигун набув широкого застосування на локомотивах, названих тепловозами. У тепловозах енергія дизеля через силову передачу передається на колісні пари.

В історії еволюції промислової власності можна виділити три важливі періоди:

- 1) привілеї (XV-XVIII століття): суверен надає монополію за своїм розсудом; концепція корисності, а іноді концепція фаворитизму відіграють важливу роль;

2) національні патенти (1790-1883 роки): будь-який винахідник вправі подати заявку на патент, видача якого залежить винятково від об'єктивних умов; охорона місцевих винаходів за кордоном не практикується;

3) інтернаціоналізація (з 1883 року по теперішній час): охорона винаходів за межами країни походження розвивається разом з міжнародною торгівлею; всесвітні або регіональні конвенції сприяють цьому розвитку.

1.3 Місце і роль інтелектуальної власності в економічному і соціальному розвитку держави

XXI століття, безумовно, стане сторіччям економіки, заснованої на знаннях, де інтелектуальна власність буде основною рушійною силою.

Інтелектуальна власність, що охороняється зараз у більшості країн світу, за сучасних умов є одним з наймогутніших стимуляторів прогресу у всіх галузях розвитку суспільства. Психологи вивчають її як результат розумової праці та новаторського пошуку. Вчені, що вивчають творчу діяльність, розглядають механізм діяльності людини, розкривають закономірності створення новацій. Соціологи установлюють взаємозв'язок між розвитком творчої діяльності, соціальним і науковим прогресом. Економісти розглядають інтелектуальну власність як спосіб підвищення ефективності виробництва. Правознавці вивчають її як об'єкт права у зв'язку з суспільною цінністю і пов'язаними з нею правовідносинами.

Запитання для самоконтролю

- 1 Що розуміють під терміном «інтелектуальна власність»?
- 2 Чи всі результати інтелектуальної (творчої) діяльності є об'єктами інтелектуальної власності?
- 3 На які складові ділиться інтелектуальна власність?
- 4 Які об'єкти інтелектуальної власності відносяться до об'єктів промислової власності?
- 5 Які основні винаходи у вагонній галузі ви знаєте?
- 6 Чи є наукове відкриття об'єктом інтелектуальної власності?

7 З яких причин країни приймають закони з охорони інтелектуальної власності?

8 У чому полягає особливість права інтелектуальної власності?

9 Як характеризуються три основні найважливіші періоди в історії та еволюції промислової власності?

10 Якою є роль інтелектуальної власності в економічному і соціальному розвитку держави?

2 ЗАКОНОДАВЧА БАЗА У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ. АСПЕКТИ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ НА ВАГОНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

2.1 Система законодавства України з інтелектуальної власності

Законодавство України в сфері інтелектуальної власності є досить молодим, і його становлення продовжується одночасно зі становленням державності і формуванням правової держави.

Правовідносини у сфері права інтелектуальної власності регулюються як відповідними нормами національного законодавства, так і міжнародними нормами у цій сфері.

Законодавство України про охорону прав на об'єкти інтелектуальної власності подано у додатку А, а структура органів України з питань інтелектуальної власності у додатку Б.

Законодавчу базу України у сфері інтелектуальної власності складають:

- Конституція України;
- Кодекси України: Цивільний кодекс (Книга 4 "Право інтелектуальної власності" та Книга 5 "Зобов'язувальне право"); Цивільний процесуальний кодекс; Господарський кодекс; Господарський процесуальний кодекс та ін.;
- Спеціальні закони України: "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі"; "Про охорону прав на промислові зразки"; "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг"; "Про охорону прав на зазначення походження товарів"; "Про охорону прав на топографії"

інтегральних мікросхем"; "Про авторське право і суміжні права"; "Про захист від недобросовісної конкуренції" та ін.

За здійснення політики у сфері інтелектуальної власності в Україні відповідає Міністерство освіти і науки України.

Виконання конкретних функцій у цій сфері здійснює Державний департамент інтелектуальної власності, до сфери управління якого включено державні підприємства: «Український інститут промислової власності» (Укрпатент), Українське агентство з авторських і суміжних прав», «Інтелзахист» (видача контрольних марок для маркування примірників фонограм, комп'ютерних програм, баз даних тощо), Інститут інтелектуальної власності і права (підготовка фахівців). Крім цього Держдепартамент співпрацює з цілим рядом громадських організацій.

До структури системи правової охорони інтелектуальної власності необхідно віднести й ряд суспільних і недержавних організацій, діяльність яких спрямована на взаємодію авторів, право володільців і державних органів у питаннях правової охорони і захисту інтелектуальної власності.

У складі Академії правових наук створений Науково-дослідний інститут (НДІ) інтелектуальної власності, це спеціалізована установа для проведення наукових досліджень у сфері інтелектуальної власності, розроблення проектів законів у сфері інтелектуальної власності, підготовки експертних висновків з проблем інтелектуальної власності.

Важливу роль у функціонуванні системи правової охорони інтелектуальної власності відіграє інститут патентних повірених — представників у справах інтелектуальної власності, які є незалежними і діють на підставі Положення про представників у справах інтелектуальної власності. Патентні повірені надають фізичним і юридичним особам залізничної галузі послуги стосовно охорони прав інтелектуальної власності, представляють їхні інтереси перед Державним департаментом інтелектуальної власності та установами, що входять у сферу його управління, судовими органами, кредитними установами тощо. За чинним законодавством саме через патентних повірених здійснюється закордонне патентування вітчизняних винаходів в іноземних державах і навпаки.

Отже, на сьогодні система органів регулювання сфери

охорони інтелектуальної власності у залізничній галузі та в Україні взагалі регулюється 37 законами та понад 100 підзаконними актами, які поширюють свою дію на, принаймні, 16 самостійних об'єктів авторського права в галузі науки, літератури і мистецтва, три види об'єктів суміжних прав, дев'ять видів промислової власності й на сферу захисту від недобросовісної конкуренції. Однак ефективність системи знижується через наявність цілого комплексу проблем, що вимагають невідкладного рішення.

В залізничній галузі у сфері ІВ найбільш гострими є такі проблеми:

- нестабільність умов для винахідницької та раціоналізаторської діяльності через погіршення матеріально-технічних і фінансових умов в інноваційній сфері;
- недорозвиненість елементів, які забезпечують комерціалізацію запатентованих досягнень.

Що ж перешкоджає в Україні ефективній системі охорони інтелектуальної власності:

- пануюча у суспільстві зневага до охорони прав інтелектуальної власності;
- відсутність належного інформаційного забезпечення діяльності в галузі охорони інтелектуальної власності,
- недооцінка соціально-економічних механізмів охорони.

Для вирішення існуючих проблем не лише у залізничній галузі, а взагалі, необхідно:

- забезпечити розвиток внутрішнього правового поля (прийняття Книги IV «Інтелектуальна власність» нової редакції Цивільного кодексу України, створення Патентного суду України, підготовку законопроектів щодо: охорони комерційної таємниці, включаючи питання ноу-хау; правової охорони раціоналізаторських пропозицій; трансферу технологій (включаючи регулювання питань патентування винаходів за кордоном, питання передачі технологій при виїзді фізичних осіб за кордон); оцінки інтелектуальної власності; а також розробити методикку оцінки вартості прав

інтелектуальної власності);

- організувати управління та розвиток інфраструктури у сфері охорони інтелектуальної власності (координації діяльності міністерств і відомств, впровадженні сучасних технологій управління процесами охорони інтелектуальної власності-створення централізованого комп'ютерного банку даних, патентної бібліотеки громадського користування, врегулювання питань «інтелектуальної спадщини» колишнього СРСР);

- підвищити захист прав власників і споживачів від недобросовісної конкуренції (надати Державному комітету стандартизації, метрології та сертифікації України відповідних повноважень для ефективного захисту споживачів від недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використанням товарних знаків та інших об'єктів інтелектуальної власності);

- удосконалити економічні важелі охорони інтелектуальної власності (ця проблема найтіснішим чином пов'язана з питаннями доходів населення, реальної заробітної плати в країні);

- освіта і формування суспільної свідомості (проведення в українських ЗМІ широкомасштабної освітньої кампанії, спрямованої на формування у населення України правової культури, поваги до інтелектуальної власності та базових знань про права власників інтелектуального продукту й механізми його охорони, в т.ч. за кордоном, впровадження відповідних спецкурсів у вищих навчальних закладах, впровадження розгалуженої системи дистанційного навчання фахівців у сфері інтелектуальної власності з допомогою Інтернету).

На думку експертів Українського центру економіко-політичних досліджень (УЦЕПД), реалізація цих пропозицій сприятиме подальшому розвитку та якісному вдосконаленню системи охорони інтелектуальної власності в Україні, прискоренню економічного розвитку і підвищенню міжнародного іміджу нашої держави.

2.2 Міжнародна система інтелектуальної власності

Основою міжнародної системи інтелектуальної власності є 22 угоди, 16 з яких регулюють правовідносини у сфері промислової власності та 6 – у сфері авторського права і суміжних прав.

Найбільш важливими з них є:

- Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС);
- Паризька Конвенція про охорону промислової власності;
- Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків;
- Договір про патентну кооперацію (Договір РСТ);
- Страсбурзька угода про Міжнародну патентну кооперацію;
- Лісабонська угода про охорону місць походження та їх міжнародну реєстрацію;
- Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів;
- Договір ВОІВ по авторському праву;
- Римська конвенція про охорону прав виконавців, виробників фонограм та організацій ефірного мовлення тощо.

Адмініструє ці договори Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), що була заснована у 1967 р., а у 1974 р. отримала статус спеціалізованої організації ООН. На сьогодні членами ВОІВ є 179 держав, у тому числі й Україна.

Запитання для самоконтролю:

1 У якому законі вперше в Україні результати інтелектуальної діяльності були визнані об'єктами права інтелектуальної власності?

2 Чи можна вважати процес становлення законодавства з інтелектуальної власності України завершеним?

3 Що дає Україні прийняття нових законів і удосконалення

існуючого законодавства в сфері інтелектуальної власності?

4 Назвіть основні державні структури системи правової охорони інтелектуальної власності.

5 Які послуги і кому надають патентні повірені?

6 Які проблеми у сфері охорони інтелектуальної власності існують в Україні? Шляхи їх вирішення?

7 Що таке ТРІПС? Яка її сфера діяльності?

8 У якому році була створена ВОІВ? Якими питаннями у сфері інтелектуальної власності вона займається?

9 Які основні положення Паризької Конвенції про охорону промислової власності?

3 НАБУТТЯ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ РОБІТНИКАМИ ВАГОНОРЕМОНТНИХ ТА ВАГОНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Згідно зі ст. 420 Цивільного кодексу України, до об'єктів права інтелектуальної власності належать:

літературні та художні твори;

комп'ютерні програми;

компіляції даних (бази даних);

виконання;

фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення;

наукові відкриття;

винаходи, корисні моделі, промислові зразки;

компонування (топографії) інтегральних мікросхем;

раціоналізаторські пропозиції;

сорти рослин, породи тварин;

комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення;

комерційні таємниці.

Власність — це суспільні відносини, зміст яких визначається наявністю двох складових: з одного боку, матеріального (нематеріального) блага, з іншого — волевиявлення суб'єкта. При цьому, суб'єкти, які не є власниками, виключаються від доступу до об'єкта власності, а відносини щодо власності набувають виключного характеру. Воля власника відносно своїх матеріальних або нематеріальних благ виражається у формі володіння, користування та розпорядження ним.

Право інтелектуальної власності в суб'єктивному сенсі — це право особи (суб'єкта) на результат інтелектуальної, творчої діяльності.

Суб'єктами права інтелектуальної власності можуть бути два види суб'єктів:

творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності;
інші особи, яким належать особисті не майнові та/або майнові права інтелектуальної власності, які набули ці права згідно із законом чи договором.

Умови надання правової охорони винаходам, корисним моделям і промисловим зразкам передбачають їх відповідність суспільним інтересам та принципам гуманності й моралі. Негуманне, антиморальне технічне чи будь яке інше рішення не може претендувати в Україні на правову охорону, хоча це рішення й може бути геніальним.

Співвідношення об'єктів та суб'єктів права інтелектуальної власності представлено в таблиці 1.

Таблиця 1 - Співвідношення об'єктів та суб'єктів права інтелектуальної власності

Об'єкти права інтелектуальної власності	Суб'єкти права інтелектуальної власності
Літературні та художні твори. Комп'ютерні програми. Компіляції даних (бази даних) Виконання фонограми, передачі організацій мовлення	- автор твору; - правонаступники автора (фізичні та юридичні особи, які набули прав на об'єкти авторського права відповідно до договору або закону); - виконавець; - виробник фонограми; - виробник відеограми; - організація мовлення; - інші особи, які набули таких прав відповідно до поговору чи закону у зазначених суб'єктів суміжних прав.
Наукові відкриття	- автор(и).
Винаходи, корисні моделі, промислові зразки	- автор(и); - інші особи, що набули права на зазначені об'єкти відповідно до договору чи закону.
Компонування (топографії) інтегральних мікросхем	- автор(и); - інші особи, що набули право на топографії інтегральних мікросхем на підставі договору чи закону.
Раціоналізаторські пропозиції Сорти рослин та породи тварин	- автор(и); - юридична особа, якій ця пропозиція подана. - автор(и); - роботодавці, спадкоємці та інші особи, що набули майнових прав на вказані об'єкти на підставі договору чи закону.
Комерційні таємниці	- особи, які займаються підприємницькою діяльністю та мають юридичний статус підприємців
Комерційні найменування, торговельні марки, географічні зазначення	- особи, яким належать майнові права інтелектуальної власності на ці комерційні позначення.

Об'єкти права інтелектуальної власності, створені у зв'язку з виконанням трудового договору або на замовлення	- автор(и) (працівники); - роботодавець; - замовник; - правонаступники: фізичні та юридичні особи, що набули прав на зазначені об'єкти права інтелектуальної власності відповідно до договору або закону.
---	--

Надання прав інтелектуальної власності на винаходи, корисні моделі та промислові зразки завіряється патентом.

Патент – це охоронний юридично-технічний документ, що видається уповноваженим компетентним державним органом (Державним департаментом інтелектуальної власності) і яким держава засвідчує виключне право власника на створений ним об'єкт промислової власності. Це юридичний документ, оскільки закріплює за власником патенту визначені законом права. Водночас це технічний документ, оскільки він дає технічний опис об'єкта. Патент засвідчує від імені держави:

- що заявлена пропозиція є охороноспроможним документом;
- встановлення права авторства на об'єкт;
- визнання права власності на об'єкт;
- визнання пріоритету на об'єкт.

Винахід – це нове технічне рішення у будь-якій галузі суспільно-корисної діяльності.

Об'єктом винаходу у залізничній галузі може бути:

- продукт (вагон, автозчепний пристрій, підшипники тощо);
- процес (технологічний процес виготовлення, відновлення, удосконалення тощо);
- нове застосування відомого продукту чи процесу (застосування технології склеювання у вагонобудуванні).

Умови патентоздатності винаходу:

- новизна;
- винахідницький рівень;
- промислова придатність.

Корисна модель – це конструктивне виконання пристрою.

Об'єктом корисної моделі у залізничній галузі може бути конструктивне виконання пристрою, що повинне мати явно виражені просторові форми або процес у будь-якій сфері технології.

Умови патентоздатності корисної моделі:

- новизна;
- промислова придатність.

Промисловий зразок – це результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання.

Об'єктом промислового зразка може бути нова форма кузова піввагона, позначки, написи чи розфарбування його або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб.

Умови патентоздатності промислового зразка:

- новизна;
- промислова придатність.

Процес отримання патенту робітниками ВРП або ВБП включає такі основні дії заявника:

- 1) оформлення заявки власними силами або із залученням відповідних фахівців;
- 2) подання до Укрпатенту заявки та документа про сплату збору за її подання (разом із заявкою або не пізніше встановленого законом строку);
- 3) подання до Укрпатенту не пізніше встановленого законом строку клопотання заявника про проведення кваліфікаційної експертизи заявки та документа про сплату відповідного збору;
- 4) подання до Укрпатенту після одержання рішення про видачу патенту, але не пізніше встановленого законом строку документа про сплату державного мита за видачу патенту.

Патент діє лише на території тієї держави, патентне відомство якої видало цей документ. Крім того, він має і часові обмеження. Строк дії патенту на винахід становить 20 років, патенту на корисну модель – 10 років, а патенту на промисловий зразок – 15 років від дати подання заявки на видачу відповідного патенту.

Дія патенту припиняється достроково якщо:

- 1) власник патенту повністю відмовився від патенту на підставі заяви, поданої до Держдепартаменту. Зазначена відмова набирає чинності від дати публікації відомостей про це в офіційному бюлетені;
- 2) річний збір за підтримання чинності патенту не сплачений у встановлений строк.

Запитання для самоконтролю

- 1 Що являє собою поняття власності?
- 2 Розкрийте поняття права інтелектуальної власності.
- 3 Як співвідносяться право інтелектуальної власності та право власності?
- 4 Назвіть об'єкти права інтелектуальної власності.
- 5 Хто є суб'єктами права інтелектуальної власності?
- 6 Які підстави виникнення (набуття) права інтелектуальної власності вам відомі?
- 7 Що таке патент? Вимоги патентоспроможності винаходу, корисної моделі та промислового зразка.
- 8 Назвіть основні стадії отримання патенту робітниками ВРП та ВБП.

4 ПРАВО ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ. ЙОГО НАБУТТЯ ПРИ РОЗРОБЛЕННІ НОВИХ ТИПІВ ВАГОНІВ ТА ЇХ ВУЗЛІВ

4.1 Винахід (корисна модель)

До об'єктів патентного права відносяться винаходи, корисні моделі і промислові зразки. Усім патентам властива тріада права: право на авторство, пріоритет і виключне право на використання.

Патенти в сучасному розумінні цього слова з'явилися в 1474 році у Венеціанській Республіці. Тоді був виданий указ, відповідно до якого про реалізовані на практиці винаходи необхідно було повідомляти республіканській владі, з метою запобігання використанню винаходів іншими особами. Термін дії патенту складав 10 років.

Винахід — це нове рішення технічної проблеми, що призводить до певного суспільно корисного результату. Винахід є стимулом до подальшого розвитку сучасних технологій. Проте важливо не тільки зробити сам винахід, алей зуміти грамотно оформити права на нього.

Відносини, що виникають у сфері охорони прав на винаходи (корисні моделі) в Україні, регулюються Цивільним кодексом України (ЦКУ) і Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».

Відповідно до законодавства України об'єктом винаходу (корисної моделі) може бути продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо), процес (спосіб) у будь-якій сфері технології, застосування раніше відомого продукту або процесу.

Таким чином, об'єктом винаходу (корисної моделі) може бути пристрій, наприклад вагон, а може бути лише вузол або деталь, що в ньому використовується – буксовий вузол. Крім того, винаходом може бути склад фарби, якою пофарбували вагон. Патентуванню підлягають і різні процеси, наприклад процес збирання візка з частин або хімічний процес виготовлення буксового мастила.

Процес — це здійснення дій над матеріальним об'єктом за допомогою матеріальних засобів.

Нове застосування продукту або процесу полягає у пропозиції використовувати об'єкт за новим призначенням «Застосування порошку закис противозадирної присадки», «препарату «Біотал» як засобу для обмивки вагонів».

Не всі об'єкти визнаються винаходами (корисними моделями), зокрема наукові теорії і математичні правила виконання фізичних вправ, комп'ютерних програм, інше. Судячи з формулювання закону,

винахід можна вважати винаходом, якщо допускається можливість його розширення за рахунок інших об'єктів, раніше винайдених.

В українському законодавстві таке поняття як «секретний» і «службовий секретний винахід» визнає, що він містить інформацію, віднесена Законом України до закону «Про державу та державну таємницю».

Наприклад, винахід, створений працівником на ВРП або ВБП при виконанні зобов'язань за договором з використанням виробничих знань, виробничого секретного оснащення роботодавця — є службовим винаходом.

4.2 Промисловий зразок

Промисловий зразок — це зовнішній вигляд виробу, його дизайн, художньо-конструкторське рішення.

Відносини, що виникають у зв'язку з придбанням прав власності на промислові зразки, в Україні регулюються ПКУ і Законом України «Про охорону прав на промислові зразки».

Не реєструються як промислові зразки: об'єкти архітектури (крім малих архітектурних форм), друкована продукція як така, об'єкти нестійкої форми з рідких, газоподібних, сипучих або подібних речовин.

Промислові зразки можуть бути:

об'ємними (моделі) - являють собою композицію, в основу якої покладена просторова об'ємна структура, наприклад зовнішній вигляд меблі у пасажирському салоні, вантажний вагон (рисунок 4.1);

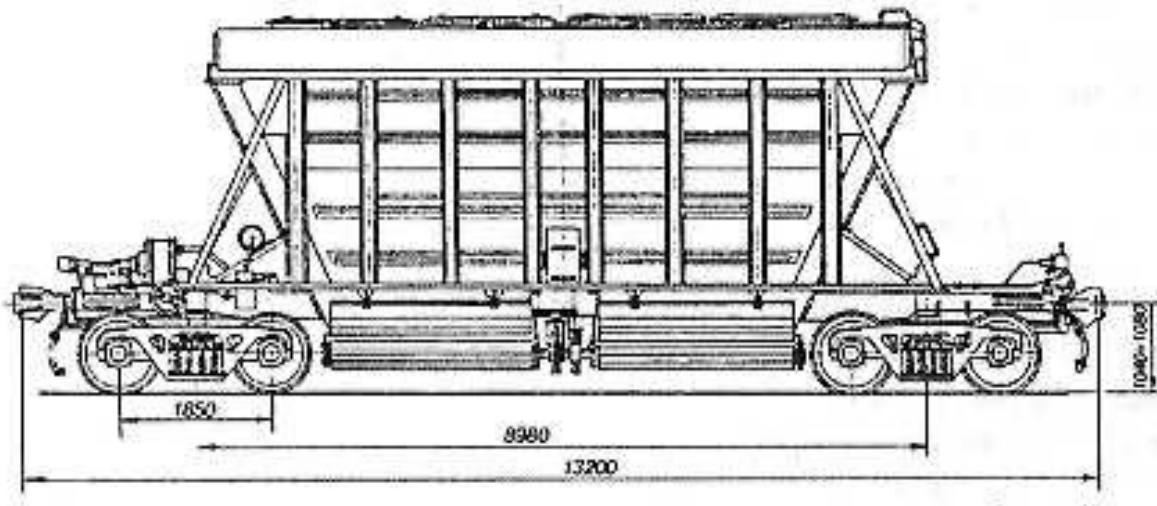

Рисунок 4.1 - Криий вагон-хопер для мнеральних добрив

площинними (написи) - являють собою композицію, в основу якої покладене графічне лінійне співвідношення елементів, що не може бути сприйняте візуально, як об'ємне. Наприклад, написи та позначки на вагоні (рисунок 4.2);

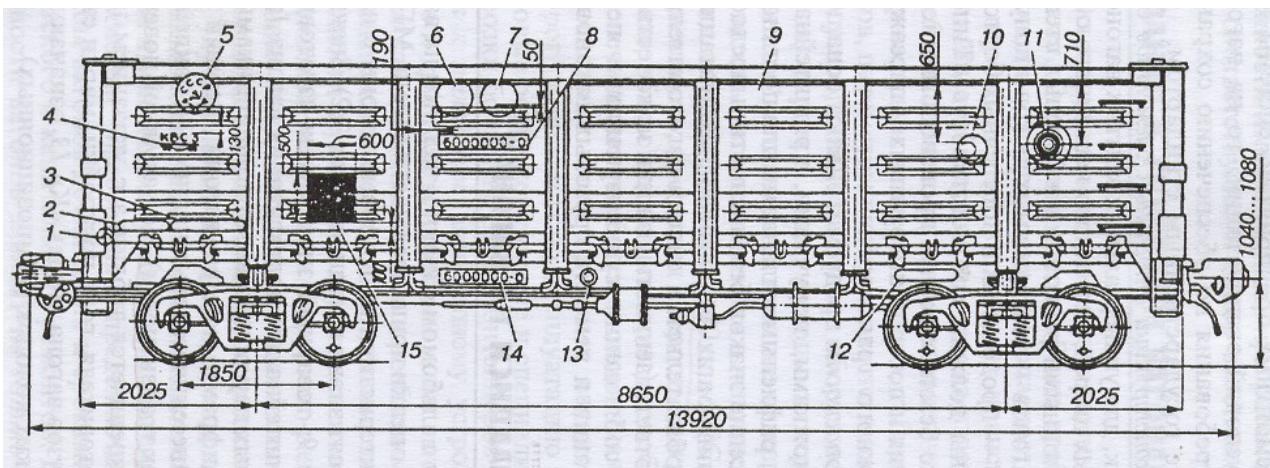

Рисунок 4.2 - Написи та позначки на вагоні

комбінованими - характеризуються загальними ознаками, властивими об'ємному і площинному зразкам. Наприклад, інформаційне табло.

Поняття «промисловий зразок» застосовується як щодо одного

виробу, так і щодо комплекту (набору) виробів. Комплект (набір) може бути визначено одним промисловим зразком, якщо в його склад входять елементи, що виконують різні функції, однак підпорядковані загальному призначенню. Наприклад: набір інструментів для огляду вагона, мебельний гарнітур салону вагона-ресторана та інше.

Враховуючи художнє конструювання, всі елементи комплекту (набору) повинні мати спільність композиційного і стилістичного рішень.

4.3 Право власності на винахід (корисну модель), промисловий зразок

Право на винахід (корисну модель), промисловий зразок охороняється державою і засвідчується патентом.

Патент - охоронний документ, що засвідчує пріоритет, авторство і право власності. Іншими словами, патент охороняє винахід (корисну модель), промисловий зразок і дає власнику виключні права використовувати його протягом обмеженого часу і тільки на тій території, на якій виданий патент.

Одержати виключні права на винахід (корисну модель), промисловий зразок можна тільки на тій території, на якій виданий патент на даний об'єкт. Тобто, якщо винахід захищений тільки українським патентом, не можна заборонити його використання в іншій країні, крім України.

Патент надає його власнику такі виключні права:

1) право **використовувати** винахід (корисну модель), промисловий зразок на свій розсуд;

2) право **дозволяти** використання винаходу (корисної моделі), промислового зразка;

3) право **забороняти** використання винаходу (корисної моделі), промислового зразка іншими особам;

4) право в судовому порядку **вимагати** відшкодування збитку, а також інших компенсацій у випадку незаконного

використання винаходу (корисної моделі) промислового зразка іншими особами.

Патент може бути отриманий лише тоді, коли винахід (корисна модель), промисловий зразок задовольняє строгі критерії патентоспроможності.

Критеріями патентоспроможності винаходу є:

- новизна;
- винахідницький рівень;
- промислова придатність.

Критеріями патентоспроможності корисної моделі (КМ) є:

- новизна;
- промислова придатність.

Критерій патентоспроможності промислового зразка:

- новизна.

Відповідність критеріям патентоспроможності перевіряють у Патентному відомстві — ДП «Український інститут промислової власності» (Укрпатент) при проведенні експертизи заявки на одержання патенту.

Промисловий зразок визнається новим, якщо сукупність суттєвих ознак промислового зразка не стала відома у світі на дату подання заявки на одержання патенту.

Новим є винахід, відомості про який не стали загальнодоступними у світі до дати подання заявки на даний винахід. Якщо після створення винаходу інформацію про нього розкрили раніше, ніж за рік до подання заявки на одержання патенту, і якщо факт такого розкриття інформації буде встановлений експертизою, то в цьому випадку можуть відмовити у видачі патенту, оскільки винахід вже не буде вважатися новим.

Винахід має винахідницький рівень, якщо він не є очевидним для фахівця в тій галузі, до якої відноситься винахід.

Винахід є промислово придатним, якщо він може бути

використаний в промисловості або іншій сфері діяльності. Промислова придатність заявленого винаходу перевіряється експертами в першу чергу. Наприклад, «вічний двигун» не може одержати охорону у вигляді патенту на винахід, тому що він просто не буде працювати.

Усі три описані види патентів містять загальне обмеження стосовно заборони на патентування рішень і виробів, що суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності і моралі. До таких рішень відносяться як рішення, які є марними, так і антигуманні (наприклад, пристрій для катувань, незважаючи на його можливу новизну).

Право на одержання патенту на службовий винахід (винахід, створений працівником у період трудових відносин з роботодавцем) має роботодавець.

У випадку створення службового винаходу працівник повинний письмово повідомити про це роботодавця. Якщо роботодавець протягом чотирьох місяців з дати одержання такого повідомлення не прийме рішення про те, як розпорядитися винаходом (подати заявку на одержання патенту, прийняти рішення про збереження винаходу як конфіденційної інформації та інше), то право на одержання патенту переходить до працівника. Якщо ж роботодавець у зазначений термін прийме рішення про те, як розпорядитися винаходом, він повинний буде в цей же термін укласти з винахідником письмовий договір про розмір і умови виплати працівникові винагороди.

Запитання для самоконтролю

- 1 Що таке винахід?
- 2 Якому винаходу надається правова охорона?
- 3 Що засвідчує патент?
- 4 Що може бути об'єктом винаходу (корисної моделі)?
- 5 Що розуміється під продуктом?
- 6 Що мають на увазі під процесом?
- 7 Що не визнається винаходом?
- 8 Яким є термін дії патенту України на винахід?

5 РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКА ПРОПОЗИЦІЯ ТА ОХОРОНА КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

5.1 Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію

Раціоналізаторство є невід'ємною складовою частиною виробничої діяльності залізничників, що не може розвиватися без постійного і систематичного удосконалення. Воно спрямоване на удосконалення продукції, технології самого виробництва, продукції залізничної галузі, техніки та іншого обладнання і стосується будь-якої сфери: промисловості, транспорту, оборони, охорони здоров'я, сільського господарства тощо. Широке використання пропозицій, спрямованих на удосконалення процесів суспільно корисної праці, дає досить помітний позитивний ефект. Для всіх провідних компаній характерним є принцип «не залишати жодної пропозиції, навіть незначної, без відповіді».

У свою чергу, раціоналізатори отримують як матеріальну винагороду, так і моральний стимул. Наприклад, в японській компанії «Тойота» щороку подають близько мільйона пропозицій. Всі пропозиції неодмінно розглядаються компанією на різних рівнях управління. Результати розгляду публікуються в газеті компанії, що дає можливість кожному працівникові відчувати важливість своєї роботи та увагу з боку адміністрації. Понад 90 % поданих пропозицій впроваджується у виробництві.

Своїм масовим застосуванням раціоналізаторські пропозиції інколи здатні давати більший економічний ефект, ніж винаходи. Саме тому раціоналізаторство як форма творчості заслуговує на всіляке заохочення і стимулювання, а його результати — раціоналізаторські пропозиції — потребують надійної правової охорони.

Правова охорона раціоналізаторських пропозицій в Україні забезпечується нормами ЦКУ (глава 41 «Право інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію»).

Згідно із ЦКУ, раціоналізаторською є визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності.

Об'єктом раціоналізаторської пропозиції може бути

матеріальний об'єкт або процес.

Раціоналізаторська пропозиція у вагонобудівній галузі, за загальним правилом, повинна відповідати трьом необхідним вимогам:

- вона має стосуватися профілю ВБП;
- має бути новою;
- має бути корисною ВБП, на якому вона подана.

Раціоналізаторська пропозиція подається тому підприємству, профілю діяльності якого відповідає. При цьому немає значення, де працює раціоналізатор і чи працює він взагалі. Раціоналізаторська пропозиція стосується діяльності підприємства, якщо вона може бути використана в технологічному процесі цього підприємства, у продукції, що ним виробляється, у задіяній техніці або матеріалах.

Суб'єктами права інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію є її автор та юридична особа, якій ця пропозиція подана. Автор раціоналізаторської пропозиції має право на добросовісне заохочення від юридичної особи, якій ця пропозиція подана. Юридична особа, яка визнала пропозицію раціоналізаторською, має право на використання цієї пропозиції у будь-якому обсязі.

Обсяг правової охорони раціоналізаторської пропозиції визначається її описом, а також кресленнями, якщо вони подані.

5.2 Набуття прав на комерційну таємницю

У Цивільному кодексі України (ЦКУ) поняття комерційної таємниці трактується як інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона має дійсну або потенційну комерційну цінність через невідомість її третім особам, до неї немає вільного доступу на законній підставі, і власник інформації вживає заходів до охорони її конфіденційності. Право на комерційну таємницю діє до тих пір, поки відомості, що її містять, є секретними, тобто зберігається фактична монополія власника на інформацію. Комерційна таємниця

є одним з найбільш універсальних об'єктів інтелектуальної власності. Під поняття комерційної таємниці можуть підпадати найрізноманітніші відомості і знання як технічного характеру, так і організаційного або фінансового.

Наприклад, комерційною таємницею може бути промисловий секрет. До промислових секретів вагонобудівельного заводу відносять основні виробничі показники, проекти, технологічні інструкції, результати перевірок і випробувань, описи зразків продукції на сировині, описи експериментів, оцінки якостей процесів і виробів, дослідницькі звіти, карти контролю якості, інструкції з підготовки кадрів, вартісні показники, дослідження ринку, списки покупців, умови постачань і стратегії на ринку, прогнози тощо.

Це може бути винахід, який роботодавець умисно зберігає в таємниці, тобто прийняв рішення не подавати заявку, або елемент винаходу свідомо не включений в опис при поданні заявки. Наприклад, рецептура виготовлення гальмівних колодок охороняється як комерційна таємниця.

Охорона оригінального способу управління підприємством або персоналом — теж комерційна таємниця. Таким чином до комерційної таємниці можуть бути віднесені:

- технологія виробництва;
- технологічні прийоми і устаткування;
- модифікації раніше відомих технологій і процесів;
- результати і програми НДДКР;
- перспективні методи управління;
- цінова і збутова політика;
- порівняльні характеристики власного асортименту і товарів конкурентів з точки зору якості, зовнішнього вигляду, упаковки тощо;
- виробничі, комерційні і фінансово-кредитні стосунки з партнерами; плани підприємства з розширення (згортання) виробництв; факти проведення переговорів з питань купівлі-продажу;
- дані, які можуть бути використані для завдання шкоди репутації підприємства (фірми);
- інформація про кадри (плинність кадрів, провідні фахівці і місця їх роботи за сумісництвом);

- наявність сил і умов для захисту комерційної таємниці, а також інші відомості.

Але відповідно до чинного законодавства встановлюється обсяг відомостей, які не можуть бути комерційною таємницею, зокрема:

- державні секрети;
- установчі документи підприємства;
- документи, що дозволяють займатися господарською діяльністю;
- інформація за всіма встановленими формами державної звітності;
- дані, потрібні для обчислення та сплати податків (інших обов'язкових платежів), та документи про їх сплату й платоспроможність підприємства, установи, організації тощо;
- відомості про чисельність працівників, їх заробітну плату і умови праці;
- відомості про забруднення довкілля, порушення антимонопольного законодавства, недотримання безпечних умов праці, реалізація продукції, що заподіює шкоду здоров'ю населення.

Хоча комерційна таємниця — це особливий різновид об'єктів інтелектуальної власності, і для визнання об'єкта, що охороняється як комерційна таємниця, не вимагається державна реєстрація і сплата державного мита, проте, комерційна таємниця повинна відповідати встановленим законом критеріям обороноздатності

Законодавством встановлені такі критерії охороноздатності комерційної таємниці:

- ця інформація повинна мати дійсну або потенційну комерційну цінність через невідомість її третім особам;
- до цієї інформації не повинно бути вільного доступу на законній підставі;
- потрібно, щоб власник інформації вживав адекватних заходів до її охорони.

Статтею 420 ЦКУ визначено, що комерційна таємниця є

об'єктом інтелектуальної власності.

У цивільному обороті правовласниками комерційної таємниці можуть виступати юридичні особи і громадяни, зареєстровані як індивідуальні підприємці.

Відповідно, майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визначила інформацію як комерційну таємницю, якщо інше не визначене договором.

Зокрема, до майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать:

- право на використання комерційної таємниці;
- виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;
- виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом (ст. 506 ЦКУ).

Термін дії права інтелектуальної власності на комерційну таємницю обмежується терміном існування сукупності ознак комерційної таємниці, визначених ЦКУ.

Держава віддавна сприяє збереженню комерційної таємниці. Прикладом можуть служити численні факти обмеження доступу іноземців в країну (наприклад, для захисту секретів виробництва фарфору в Китаї), в окремі галузі економіки або на конкретні виробництва.

Органи державної влади зобов'язані охороняти від недобросовісного комерційного використання інформацію, яка є комерційною таємницею та створення якої потребує значних зусиль і яка надана їм з метою отримання встановленого законом дозволу на діяльність, пов'язану з фармацевтичними, сільськогосподарськими, хімічними продуктами, що містять нові хімічні сполуки. Ця інформація охороняється органами державної влади також від розголошення, крім випадків, коли розголошення необхідне для забезпечення захисту населення або не вжито заходів щодо її охорони від недобросовісного комерційного використання.

Запитання для самоконтролю

- 1 Що таке комерційна таємниця? Що до неї відносять?
- 2 Які критерії охороноздатності комерційної таємниці?
- 3 Що таке раціоналізаторська пропозиція?
- 4 Які основні вимоги до раціоналізаторських пропозицій у вагонобудівній галузі?

6 ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА КОМП'ЮТЕРНІ ПРОГРАМИ В СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛАХ ВАГОННОГО Й ПАСАЖИРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВ

6.1 Комп'ютерне право

Серед безлічі об'єктів авторського права одним з найбільш складних є комп'ютерна програма, під якою розуміється набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів, виражених у формі, придатних для зчитування комп'ютером, і таких, що приводять його в дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладні програми, виражені у об'єктному коді).

Відповідно до положень Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, до якої Україна приєдналася 25 жовтня 1995 року, комп'ютерні програми охороняються як літературні твори незалежно від способу або форми їхнього вираження.

Авторське право на комп'ютерну програму виникає в силу факту її створення.

Згода на використання добутоків, охоронюваних авторським правом, оформляється авторськими договорами або ліцензійними угодами (ліцензіями), які визначають обсяг переданих прав на добутки, включаючи право на використання, виготовлення й поширення копій.

Авторське право на саму програму зберігається за автором

(правовласником), а у власність покупця переходять лише матеріальні носії, на яких вона поширюється (наприклад, диски). По суті, при купівлі ліцензійного програмного продукту отримується право (дозвіл) на його використання, що містить у собі також право на відтворення програми в пам'яті комп'ютера.

Одним з порушень прав автора на комп'ютерну програму є піратство - опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України й поширення контрафактних (виготовлених без згоди правовласника) екземплярів творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних). Комп'ютерне піратство є несанкціонованим правовласником копіюванням, використанням і поширенням програмного забезпечення.

Найбільш типовими формами комп'ютерного піратства є:

- виготовлення і поширення контрафактних носіїв (дисків) з копіями програмних продуктів;
- продаж комп'ютерної техніки з програмним забезпеченням, установленим з порушенням ліцензійних угод;
- установлення неліцензійного програмного забезпечення за замовленням користувача;
- відтворення неліцензійного ПЗ на персональних комп'ютерах кінцевими користувачами, включаючи випадки установлення більшого числа копій, ніж це передбачено умовами ліцензійної угоди;
- Інтернет-піратство — надання доступу до нелегальних копій програмних продуктів з використанням Інтернету.

Використання програмних продуктів без дозволу правовласника порушує майнові й особисті немайнові права на інтелектуальну власність і, отже, є правопорушенням.

6.2 Заходи щодо запобігання порушенням авторських прав на комп'ютерні програми на підприємстві

Щоб мінімізувати ризики застосування юридичних санкцій відносно підприємства, рекомендується:

а) перевірити, чи є ліцензійним використовуване на підприємстві, в установі або організації програмне забезпечення. Підроблені копії програмних продуктів іноді буває-таки складно відрізнити від дійсних. З цією метою корпорація Microsoft вбудовує у свої продукти ряд елементів захисту від піратського копіювання. Ці елементи призначені для підвищення захищеності користувача, що з їхньою допомогою може переконатися в дійсності продукту перед купівлею;

б) регулярно проводити інвентаризацію використовуваних комп'ютерних програм і їхнє зіставлення з наявними ліцензіями.

Існує два способи інвентаризації програмного забезпечення:

1) візуальний перегляд жорстких дисків всіх комп'ютерів і оформлення отриманої інформації у вигляді звіту.

2) автоматизований. Для автоматичної інвентаризації ПЗ на комп'ютерах і серверах підприємства варто використовувати спеціальні програми (наприклад, Microsoft Software Inventory Analyzer);

в) у випадку виявлення недостачі ліцензій негайно закупити необхідну їхню кількість (українською бажано ведення бази придбаних ліцензій);

г) зберігати всю ліцензійну документацію в надійному місці.

Документи, що підтверджують легальність придбання й використання ПЗ:

1) ліцензійні угоди або їхні копії, завірені печаткою організації.

Якщо сертифікат дійсності відсутній, то підприємство не має законної ліцензії на використання програмного забезпечення Microsoft. Сертифікат дійсності - наклейка, що допомагає відрізнити справжнє програмне забезпечення Microsoft.

Сертифікат дійсності не є ліцензією на програмне забезпечення, однак являє собою наочний засіб, що допомагає встановити дійсність використовуваного програмного забезпечення Microsoft. Сертифікат дійсності не може бути придбаний окремо від

програмного забезпечення, дійсність якого він засвідчує. Наклейка сертифіката дійсності повинна бути розміщена на корпусі комп'ютера.

2) рахунки, акти, рахунки-фактури. Рахунки, підтвердження постановки ПЗ на баланс. При купівлі ПЗ в кредит — документи, що підтверджують намір придбати ПЗ на весь парк комп'ютерів.

У випадку придбання ПЗ через Інтернет - роздруківка сторінок, що підтверджують закупівлю.

д) увести політику використання ліцензійного ПЗ й повідомити всім співробітникам про ризики, пов'язаних з нелегальними комп'ютерними програмами, а також про неприпустимість їхнього використання на підприємстві.

У випадку виявлення недостачі ліцензій ІТ-менеджер підприємства зобов'язаний:

- інформувати керівника підприємства в письмовому вигляді;
- зберегти матеріали, що підтверджують поінформованість керівництва підприємства про існуючу проблему.

ІТ-менеджерові варто завжди пам'ятати, що, відповідно до діючого законодавства України, він як особа, що володіє спеціальними знаннями в галузі інформаційних технологій і функціонально відповідальний за ІТ-інфраструктуру підприємства, може бути суб'єктом залучення до встановленої законом відповідальності.

Керівникові підприємства необхідно знати, що при наявності достатніх даних думати, що йому було відомо про використання в компанії неліцензійного програмного забезпечення (наприклад, у зв'язку з інформуванням ІТ-менеджера, одержанням попереджувального листа юридичного представника корпорації Microsoft в Україні або в інший спосіб), саме він є суб'єктом залучення до юридичної відповідальності.

6.3 Неюридичні ризики використання неліцензійного ПЗ

Відповідно до дослідження міжнародної аналітичної компанії IDC суб'єкти господарювання з високим рівнем використання неліцензійного ПЗ зіштовхуються з ризиковими ситуаціями більш ніж у два рази частіше, ніж підприємства з низьким рівнем даного показника. Критичні збої інформаційних систем у три рази частіше виникають на підприємствах з високим рівнем використання неліцензійного ПЗ, ніж на підприємствах з низьким рівнем. При виникненні проблем компанії з високим рівнем неліцензійного ПЗ несуть більші втрати, ніж аналогічні компанії з низьким рівнем, оскільки відновлення систем вимагає більше часу й людських ресурсів.

Частота критичних і дрібних збоїв систем, кількість втрат або ушкоджень даних, а також непередбачених витрат на ПЗ виявляються значно вище, ніж собі уявляють ІТ-менеджери й керівники. Більше того, частота виникнення таких ситуацій прямо пропорційна частці неліцензійного ПЗ в компанії. Іншими словами, чим більше неліцензійного ПЗ використовує компанія, тим вищим економічним ризикам вона піддається.

IDC зробила оцінку фінансових втрат, які викликані трьома найпоширенішими проблемами, пов'язаними з використанням неліцензійного ПЗ: критичними збоями систем, дрібними збоями системи непередбаченими витратами на програмне забезпечення. Так, компанії з високим рівнем використання неліцензійного ПЗ не тільки зіштовхуються з різними технічними проблемами, але й ціна таких проблем для них виявляється набагато вище, ніж для компаній з низьким рівнем використання неліцензійного ПЗ.

Якщо взяти до уваги більш високу ймовірність виникнення таких проблем у компаніях з високим рівнем використання, стане очевидним, що неліцензійне програмне забезпечення спричиняє значні економічні втрати.

Крім того, будь-яка можлива економія, отримана завдяки відмові від придбання ліцензійного ПЗ, приводить до більше високого рівня витрат на обслуговування й технічну підтримку інформаційних систем.

Так, само підприємство, у зв'язку з використанням нелегальної програмної продукції, не має можливості пройти сертифікацію за стандартами ISO 9000, брати участь у системі кредитування й т.д.

Ключові відмінності неліцензійного програмного забезпечення

від ліцензійного:

- відсутність надійності й безпеки;
- відсутність сервісів і технічної підтримки;
- неможливість одержання відновлень;
- висока ймовірність зараження ПК вірусами;
- витік персональної (конфіденційної) інформації;
- значні фінансові втрати;
- встановлена Законом відповідальність за порушення авторських прав.

Запитання для самоконтролю

- 1 Що розуміється під терміном "комп'ютерна програма"?
- 2 Коли виникає авторське право на комп'ютерну програму ?
- 3 Що переходить у власність покупця при купівлі комп'ютерної програми?
- 4 Що собою являє комп'ютерне піратство?
- 5 Які заходи рекомендується здійснювати на підприємстві для запобігання порушенням авторських прав на комп'ютерні програми ?
- 6 Які документи, що підтверджують легальність придбання й використання програмного забезпечення, повинні бути на підприємстві?
- 7 Які дії повинен почати ІТ- менеджер підприємства у випадку виявлення недостачі ліцензій на програмне забезпечення?
- 8 Які негативні наслідки спричиняє використання неліцензійного програмного забезпечення?

7 КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ВАГОНОБУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності – це процес перетворення результатів інтелектуальної праці у ринковий товар з метою отримання прибутку чи іншої ринкової вигоди.

Розглянемо об'єкти права промислової власності. Основними

способами їх комерціалізації є:

- використання об'єктів права у власному виробництві;
- передача (продаж) прав на об'єкти права;
- внесення прав на об'єкти права до статутного капіталу підприємства.

Для практичного здійснення комерціалізації необхідно також знати, як розрахувати вартість прав на об'єкт права інтелектуальної власності.

Передача (продаж) прав може бути повною або частковою.

Повна передача передбачає продаж охоронного документу (патенту або свідоцтва), після чого власник як сторона, яка продає, втрачає всі майнові права на нього.

Часткова передача передбачає лише надання прав на користування об'єктом інтелектуальної власності. Здійснюється така передача шляхом укладання ліцензійної угоди (видачі ліцензії). З моменту видачі ліцензії власник охоронного документу на об'єкт промислової власності, який видав ліцензію, стає ліцензіаром, а особа, яка отримала ліцензію, – ліцензіатом.

В залежності від обсягу прав, що передається, за діючим Цивільним кодексом України розрізняють: виключну, одиничну і невиключну ліцензії.

Виключна ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

Одинична ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у зазначеній сфері.

Невиключна ліцензія не виключає можливості використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, та видачі ним іншим особам ліцензій на використання цього об'єкта у зазначеній сфері.

Видача ліцензії у фінансовому аспекті може бути:

- безплатною – це можливо, коли ліцензіат виступає у ролі дочірнього підприємства;
- платною – в інших випадках.

Основними видами ліцензійних платежів є:

- *паушальний* – виплата ліцензіарові визначеної зафіксованої в договорі суми ще до початку масового випуску ліцензійної продукції;
- *роялті* – вид платежів, який платить ліцензіат ліцензіару протягом усього терміну дії ліцензійного договору;
- *комбіновані* платежі.

Сплата платежів за патентними ліцензійними угодами припиняється, коли патент втрачає чинність і його об'єкт стає суспільним надбанням.

Законом України «Про господарські товариства» (ст.13) передбачена можливість використання нематеріальних активів (у тому числі об'єктів інтелектуальної власності) при формуванні статутних капіталів нових господарських товариств. Отже, інтелектуальну власність можна вносити до статутного капіталу замість майна, грошей та інших матеріальних цінностей.

Використання інтелектуальної власності в статутному фонді дозволяє:

- забезпечити доступ до банківських кредитів й інвестицій, використовуючи інтелектуальну власність як об'єкт застави нарівні з іншими видами майна;
- власникам інтелектуальної власності – стати засновниками (власниками) при організації дочірніх і самостійних фірм без відгалуження коштів.

Внесення прав на об'єкти інтелектуальної власності до статутного капіталу надає також:

- право на отримання частки прибутку (дивідендів);

- право на участь в управлінні підприємством через загальні збори правління;
- право на отримання ліквідаційної квоти в разі ліквідації підприємства тощо.

Оцінка вартості прав на об'єкт права інтелектуальної власності найчастіше здійснюється з метою визначення:

- бази оподатковування в процесі придбання та продажу об'єктів інтелектуальної власності;
- вартості інтелектуальної (промислової) власності, яка вноситься до статутного капіталу підприємства;
- вартості виняткових прав, що передаються на основі договору про передачу прав на об'єкти інтелектуальної власності або ліцензійного договору на право використання такого об'єкта;
- розміру компенсації, яку необхідно виплатити, згідно з чинним законодавством, правовласнику інтелектуальної власності за порушення його виключних (майнових) прав;
- вартості інтелектуальної власності при передачі її під заставу з метою отримання кредитів та ін.

При цьому слід мати на увазі, що розрахунки вартості об'єктів інтелектуальної власності, здійснені для одних цілей, не можуть бути використані для інших.

При здійсненні розрахунків вартості об'єктів інтелектуальної власності світова практика напрацювала ряд загальних теоретичних підходів, до яких належать:

- доходний підхід;
- витратний підхід;
- ринковий (порівняльний) підхід.

У рамках кожного підходу існує кілька методів, що дозволяють розраховувати вартість прав на об'єкти інтелектуальної власності у грошових одиницях. Розрахунок вартості прав є досить складним завданням, тому цю роботу доцільно виконувати за договором з професійним оцінювачем прав на об'єкти права

інтелектуальної власності, сертифікати яким на право оціночної діяльності видає Фонд державного майна України.

Запитання для самоконтролю

- 1 На підставі яких договорів здійснюється розпорядження майновими правами інтелектуальної власності?
- 2 Хто є сторонами ліцензійного договору?
- 3 Які існують ліцензії на використання об'єкта права інтелектуальної власності?
- 4 Якими є обов'язкові умови ліцензійного договору?
- 5 Який порядок розрахунків за використання об'єкта права інтелектуальної власності?
- 6 Якими є особливості ліцензійного договору на використання знака для товарів і послуг?
- 7 Якими є особливості ліцензійного договору на використання винаходу, промислового зразка?
- 8 Якими є умови договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності?
- 9 Якими є умови договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності?
- 10 Як відбувається державна реєстрація договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності?
- 11 Чи існують особливі умови договору комерційної концесії?
- 12 Якою є суть відносин, що виникають внаслідок договору комерційної концесії?
- 13 Які обов'язки правоволодільця за договором комерційної концесії можна назвати?
- 14 Які обов'язки користувача за договором комерційної

концесії можна назвати?

15 Якими можуть бути наслідки зміни торговельної марки чи іншого позначення правоволодільця?

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1 Право інтелектуальної власності. Академічний курс [Текст] / за ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. – К.: Видавничий Дім «ІнЮре», 2004. – 670 с.

2 Дахно, І.І. Право інтелектуальної власності [Текст] / І.І. Дахно – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 277 с.

3 Довгий, С.О. Охорона інтелектуальної власності в Україні [Текст] / С.О. Довгий, В.О. Жаров, В.О. Зайчук [та ін.]. – К.: Форум, 2002. – 319 с.

4 Патентні дослідження. Методичні рекомендації [Текст] / за ред. В.Л. Петрова. - К.: Видавничий дім «Ін Юре», 1999. – 264 с.

5 Виявлення порушення прав власників чинних охоронних документів та заявників на об'єкти промислової власності. Порядок складання та оформлення патентного формуляра [Текст] / за ред. В.Л. Петрова. - К.: Нора-прінт, 2000. – 127 с.

6 Цыбулев, П.Н. Оценка интеллектуальной собственности [Текст] / П.Н. Цыбулев. – К.: Инст.интеллект. собств. и права, 2003. – 188 с.

7 Цыбулев, П.Н. Маркетинг интеллектуальной собственности [Текст]: учеб. пособие / П.Н. Цыбулев – К.: Инст. интел. собств. и права, 2004. – 184 с.

8 Зинов, В.Г. Управление интеллектуальной собственностью [Текст]: учеб. пособие / В.Г. Зинов. – М.: Дело, 2003. – 512 с.

9 Колесников, А.П. Патентная документация ведущих зарубежных стран и международных организаций [Текст] / А.П. Колесников. – М.: ИНИЦ, 2001. – 167 с.

10 Всемирная Организация Интеллектуальной
Собственности (WIPO) [Электронный ресурс]. — Режим доступа:
<http://www.wipo.int/portal/index.html.ru>

ДОДАТОК А

ДОДАТОК Б

СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Рис.1. Система законодавства України з інтелектуальної власності

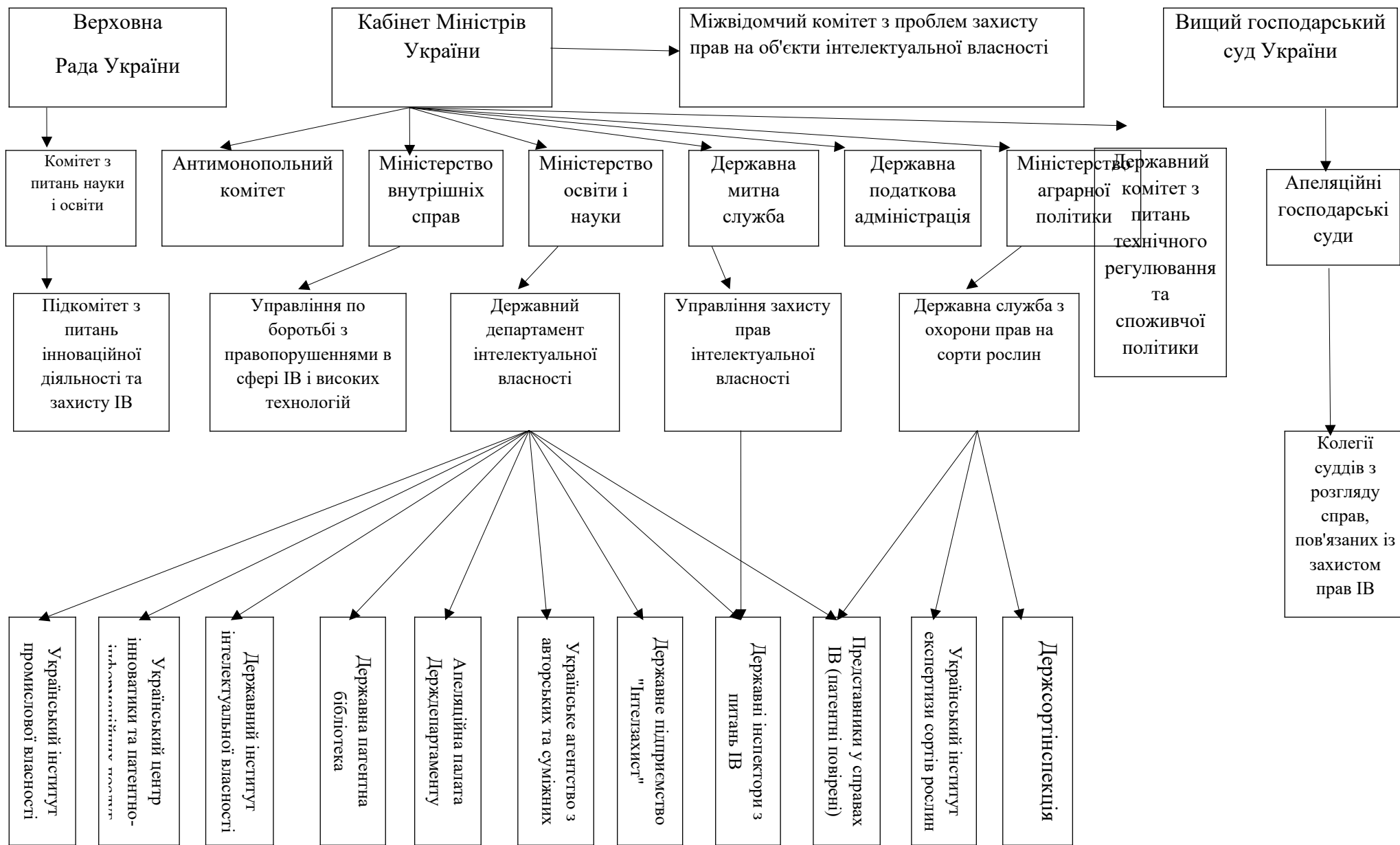

Рисунок А.1 - Структура органів України з питань інтелектуальної власності